

USTA, Veysel, "Trabzon Metropoliti Tarafından 1858'de Rus Çarı'na Hediye Edilen XIII. Yüzyıla Ait Rumca Bir Eser: Halk Kütüphanesindeki Trabzon El Yazması", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, IV/1, Haziran 2021, s. 54-63.

Makale Türü: Tarih Araştırma

DOI No: <https://doi.org/10.48120/oad.887915>

Geliş Tarihi / Received: 27 Şubat/February 2021
Online Yayın: 26 Haziran 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 20 Haziran/June 2021
Published Online: 26 June 2021

Trabzon Metropoliti Tarafından 1858'de Rus Çarı'na Hediye Edilen XIII. Yüzyıla Ait Rumca Bir Eser: Halk Kütüphanesindeki Trabzon El Yazması

Veysel USTA^{1*}

¹ Öğr. Gör., KTÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, TRABZON.

* veysehusta61@gmail.com

+ ORCID: 0000-0002-3697-7759

Öz– Osmanlı Devleti, bünyesinde barındırdığı gayrimüslim cemaatlerin ruhani temsilcilerine kendi cemaatlerini yönetme hakkı tanımıştır. Bu bağlamda cemaatlerin dini ve hukuki hizmetlerinin yanı sıra eğitim öğretim hizmetleri de dini otoritenin görev ve yetki alanına girmektedir. Trabzon'da 1682'de kurulan Rum Mektebi'nin daha elverişli bir binada faaliyet göstermesi çabası 19. yüzyılda ciddi bir ivme kazanmıştır. Konstantios Karaopoulos'un Trabzon Rum Metropoliti olmasından sonra (1830-1879) hem metropoliten kilisesinin hem de Rum Mektebi binasının yenilenmesi gündeme gelmiştir. Bu iş için Trabzonlu Rumlar ve Fener Patrikhanesinin maddi katkılarının dışında Rus Çarlığı coğrafyasından da yardım toplanması kararlaştırılmıştır. Bu nedenle Konstantios Karaopoulos, Rusya'dan para toplayabilmek için bir seyahate çıkmış ve Rus Çarı II: Aleksandr'ı ziyaret ederek ondan yardım toplama izni talep etmiştir. Trabzon Metropoliti Konstantios 1858 yılında gerçekleşen bu ziyarette Trabzon'dan getirdiği bir el yazması eseri Çar'a hediye etmiştir. Trabzonlu bir Rum tarafından Rumca olarak kaleme alınmış olan ve 1917'de Prof. F. İ. Uspenski'nin bir makalesine konu olan bu eserde; Kral Andronikos Gidos (1222-1235) döneminde Trabzon Rum Devleti ile Türkiye Selçukluları arasında yaşanan mücadeleler anlatılmaktadır. Özellikle de Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat döneminde oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'in Trabzon Rum Devleti başkentini ele geçirmek için düzenlediği seferde yaşananlar ve esir edilmesi, Trabzonlu bir Rum'un gözüyle aktarılmaktadır. Bu yazıda, bugüne kadar Türkçe literatürde adı geçmemiş olan bu Rumca eser, Uspenski'nin makalesi esas alınarak tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler– Trabzon Rum Devleti, Türkiye Selçukluları, Alaaddin Keykubat, Gıyaseddin Keyhüsrev, Trabzon, Trabzon Rum Mektebi, Trabzon Metropoliti Konstantios Karaopoulos

Gifted To The Tsar Of Russia in 1858 By Trabzon Metropolit A Romaic Manuscript of The XIII. Century: Trabzon Manuscript in The Public Library

Abstract– The Ottoman Empire granted the spiritual representatives of the non-Muslim communities it contains the right to govern their communities. In this context, religious and legal services of the congregations, as well as educational and educational services, fell under the duties and jurisdiction of the religious authority. The effort of the Greek School, which was established in 1682 in Trabzon, to operate in a more convenient building gained a serious momentum in the 19th century. After Konstantios Karaopoulos became Trabzon Greek Metropolitan (1830-1879), the renovation of both the metropolitan church and the Greek School building came to the fore. In addition to the financial contributions of the Greeks of Trabzon and the Fener Patriarchate for this work, it was decided to collect aid from the Russian Tsarist geography. For this reason, Konstantios Karaopoulos went on a trip to collect money from Russia and visited Russian Tsar Alexander II and asked him for permission to collect aid. During this visit, which took place in 1858, Konstantios, the Metropolitan of Trabzon, gave a manuscript to the Tsar. Written in Greek by a Greek Cypriot from Trabzon and subject to Prof. F. I. Uspenski's article in 1917, this work describes the struggles between the Greek state of Trabzon and the Seljuks of Turkey during the reign of King Andronikos Gidos (1222-1235). In particular, the experiences and captivity of his son to seize the capital of Trabzon Greek State during the period of the Seljuk Sultan is conveyed through the eyes of a Greek from Trabzon. In this article, this Greek work, which has not been mentioned in the Turkish literature until now, has been tried to be introduced on the basis of Uspenski's article.

Keywords – Trabzon Greek Empire, Turkey Seljuks, Alaaddin Keykubat, Gıyaseddin Keyhüsrev, Trabzon, Trabzon Greek School, Trabzon Metropolitan Konstantios Karaopoulos

Giriş

Resmi kimliği İslamiyet olan Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl öncesinde resmen tanıdığı gayrimüslim cemaatler Rum Ortodokslar, Ermeni Gregoryenler ve Musevilerdi. Bu bağlamda cemaat mekteplerinin yönetimi, sözü geçen cemaatlerin ruhban sınıfının yetki alanındaydı. Avrupa'da meydana gelen aydınlanma düşüncesi, 18. yüzyıl boyunca imparatorluk içindeki eğitilmiş gayrimüslimler arasında yayılmaya başlamıştı. Rum Ortodoks cemaat arasında karşılık bulan aydınlanma anlayışı bu topluluk arasında milliyetçilik cereyanlarının ortaya çıkmasına da vesile olmuştur. Bu çerçevede, 19. yüzyıl öncesinde İstanbul başta olmak üzere yaygınlaşmaya başlayan Rum Ortodoks okullarının sayısı 19. yüzyıl sonlarına doğru İstanbul ve Atina'daki kültür derneklerinin çabalarıyla yaygınlaşmıştır.¹ 1682'de² Trabzon'da açılan yüksek okul (Frontistirio) sayesinde "Pontus Rönesansı" denilen eğitim faaliyetlerinde ciddi bir artış gerçekleşmiş ve yerel tüccarların da katkısıyla Karadeniz dağlarında bulunan en uca Rum köylerine kadar ilkokullar açılabilmiştir.³

1.Trabzon Kemerkeya Rum Mektebi ve Metropolitan Kilisesi

1.1.Trabzon Rum Mektebi

Trabzon'da Rumlara ait en eski okul, Sevastos Kyminitis⁴ tarafından 1682 yılında kurulan⁵ ve ilk yıl 20 öğrencisi bulunan Rum Mektebi'dir. 1720'de okulun müdürlüğüne gelmiş olan Aziz George Peristereotas bu görevi 1747'ye kadar sürdürmüştür. 1743'te okulda bir kütüphanenin kurulup hizmete açılması, eğitim öğretim kalitesinin yükselmesine vesile olmuştur.⁶ İlias Kandiloğlu'nun okul müdürlüğünü yaptığı 1778-1784 arasında okulun binası değiştirilmiş ve öğretim faaliyetleri bir keşişten kiralanmış evde sürdürülmüştür. 1816'da okulun yeni müdürü olan Savvas Triantaphyllides döneminde Fener Patrikhanesi ile temas kurularak okulun içinde bulunduğu maddi sıkıntılara çözüm bulunması için yardım istenmiştir.⁷ Avrupa'da meydana gelen eğitim-öğretim kurumlarındaki modernleşme doğrultusunda 1817'de, Savvas Triantaphyllides tarafından okulun öğretim programı yeniden düzenlenmiştir.⁸

Konstantios Karaopoulos'un⁹ Trabzon Rum Metropoliti olarak göreve başlamasından sonra, 1843'te okul için yeni bir bina inşaatına başlanmış ve inşaat 1845'te tamamlanmıştır.¹⁰ Ancak, şehir merkezine uzak tepeliklerde yapılan binanın konumu, diğer

cemaatlerin itirazlarına neden olduğu için Rum Mektebi'ne yeni bir bina arayışına girilmiştir.¹¹

Bu çerçevede başlatılan çalışmalar sonunda binanın bugünkü halinin inşaatına 1898'de başlanmış ve inşaat 1902'de tamamlanmıştır.¹² Bu tarihte yeniden eğitim-öğretime başlayan okulun ilk kısmında 358, orta kısmında 298 ve lise kısmında 126 olmak üzere toplam 782 öğrenci öğrenim görmüştür. Okulda Türkçenin yanında Yunanca, Latince, Fransızca, Almanca ve Rusça da öğretilmiştir.¹³ 36 odası ve merkezi ısıtması bulunan üç katlı binanın zemin katında Trabzon Flarmoni Orkestrası'nın salonları, birinci katında ilkokul, ikinci katında ise lise ve idare birimleri yer almaktaydı.

Okul binası, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, kısa süreliğine 1915'te askeri amaçlı olarak kullanılmış, 18 Nisan 1916'daki Rus işgalinin ardından Rum Mektebi kendi binasında öğretime devam etmiştir. Ancak yine kısa bir süre sonra Rus işgal kuvvetleri binaya el koyarak askeri hastane olarak kullanmıştır.¹⁴ Rus işgalinin sona ermesiyle birlikte kendi binasında yeniden eğitim-öğretime başlayan Trabzon Rum Mektebi'nin faaliyeti Kasım 1921'de sona ermiştir.¹⁵

Rum Mektebi binası Milli Mücadele döneminde askeri amaçla kullanılmıştır.¹⁶ 1923 yılına gelindiğinde, ilgili makamlardan gerekli izin alınarak Alay Karargah binası olarak kullanılan bina Muallim Mektebi'ne tahsis edilmiştir.¹⁷ 1923-1924 öğrenim döneminde Muallim Mektebi olarak hizmete başlayan bina,¹⁸ 1982'de Kanuni Anadolu Lisesi'ne tahsis edilmiş olup halen eğitim-öğretim faaliyetini burada sürdürmektedir.

19. yüzyılın son çeyreğinde Atina Üniversitesi tarafından "lise" olarak denkliği kabul edilen okula talep arttığı gibi Yunanistan'la ilişkilerin gelişmesine de vesile olmuştur. Öte yandan 1871'de Rum Mektebi'nin son sınıf öğrencileri tarafından kurulan ve bürosu okul binası içinde yer alan *Ksenofon* cemiyeti aracılığıyla Yunanistan'la sıkı ilişki içinde bulunan okulu bitiren öğrenciler Atina Üniversitesi'ne yüksek öğrenim için gönderilmektedir.¹⁹ Atina'dan dönüp Trabzon'daki çeşitli Rum okullarında göreve başlayan öğretmenler burada Yunan milliyetçiliği propagandası yapmaktaydılar.²⁰

¹ Selçuk Akşin Somel, "Cemaat Mektepleri ve Yabancı Misyoner Okulları", *Osmanlı Uygarlığı I*, Haz. Halil İnalçık-Günsel Renda, Kültür Bakanlığı, İstanbul, 2003, s. 387.

² Σαλβάνου Αιμιλία, *Φροντιστήριο Τραπεζούντας*, ttp://www.ehw.gr/asiaminor/Forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=6622 (Erişim tarihi: 24.01.2021)

³ Somel, *Cemaat Mektepleri ve Yabancı Misyoner Okulları*, s. 391-392.

⁴ Albayrak, okulun kurucusu olan Sevastos Kyminitis'in Trabzon'un Hos (Çimenli) köyü halkından olduğunu belirtmekte ve adını "Kiminidihos" olarak vermektedir. Bkz. Hüseyin Albayrak, *Trabzon Millî Eğitim Tarihi*, C:1, Trabzon Valiliği, İstanbul, 2008, s. 144.

⁵ Esra Özsüer, okulun 1682 yılının Ocak veya Şubat ayında açıldığını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Esra Özsüer, *Trabzon Rum Mektebi, Doğu'nun Deniz Feneri*, Libra Kitapçılık, İstanbul, 2019, s. 32.

⁶ Özsüer, *Trabzon Rum Mektebi*, s. 35.

⁷ Özsüer, *Trabzon Rum Mektebi*, s. 37, 39.

⁸ Σαλβάνου Αιμιλία, *Φροντιστήριο Τραπεζούντας*, ttp://www.ehw.gr/asiaminor/Forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=6622 (Erişim tarihi: 24.01.2021)

⁹ Konstantios Karaopoulos, 1830-1879 yılları arasında Trabzon Metropoliti olarak görev yapmıştır. Hatice Tuğba Akdoğan, "Türk Literatüründe Değerlendirilmemiş Bir Kaynak: Trabzon Metropoliti Hrisantos'un Trabzon Kilisesi Adlı Kitabı", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, Ed: Şenol Saylan-Betül Saylan, C:II, Trabzon Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2016, s. 1321.

¹⁰ Σαλβάνου Αιμιλία, *Φροντιστήριο Τραπεζούντας*, ttp://www.ehw.gr/asiaminor/Forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=6622 (Erişim tarihi: 24.01.2021)

¹¹ Özsüer, *Trabzon Rum Mektebi*, s. 40.

¹² Σαλβάνου Αιμιλία, *Φροντιστήριο Τραπεζούντας*, ttp://www.ehw.gr/asiaminor/Forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=6622 (Erişim tarihi: 24.01.2021)

¹³ Albayrak, *Trabzon Millî Eğitim Tarihi*, s. 144.

¹⁴ Özsüer, *Trabzon Rum Mektebi*, s. 116-117.

¹⁵ Σαλβάνου Αιμιλία, *Φροντιστήριο Τραπεζούντας*, ttp://www.ehw.gr/asiaminor/Forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=6622 (Erişim tarihi: 24.01.2021). Özsüer, okulun kapatılış tarihini 24 Ekim 1921 olarak vermekte, nedenini ise "eğitim nizamnamesine uymamak" olarak belirtmektedir. Özsüer, *Trabzon Rum Mektebi*, s. 122.

¹⁶ Albayrak, *Trabzon Millî Eğitim Tarihi*, s. 144.

¹⁷ Hikmet Öksüz-Veysel Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu Hayatı, Hatıratı, Trabzon'un Yakın Tarihi ve Yassıada Mektupları*, Serander Yayınları, Trabzon, 2018, s. 64-66.

¹⁸ Albayrak, *Trabzon Millî Eğitim Tarihi*, s. 144.

¹⁹ Özsüer, *Trabzon Rum Mektebi*, s. 107-108.

²⁰ Özsüer, 21 Haziran 1909 tarihinde mezuniyet töreninde okul müdürünün yaptığı şovenist konuşmanın Karadeniz Rumlarının Yunan ulusçuluğuyla birleştiğini gösterdiğini vurgulamaktadır. Özsüer, *Trabzon Rum Mektebi*, s. 111.

1.2. Metropolitan Kilisesi (Nyssalı Aziz Gregory Kilisesi)

Kemer kaya Rum Mektebi'nin doğusunda yer alan kilisenin duvarlarındaki Trabzon İmparatoru II. John'u (1280-1297) ve eşi Eudokia Komnene Palaiologina'yı betimleyen fresk ve yazıtlar, mabedin onlar tarafından inşa ettirildiğini düşündürmektedir.²¹ 1487 defterinde adı Ayos Grigoros olarak geçen kilise, 1665 yılında St Philip Kilisesi'nin camiye çevrilmesi üzerine Trabzon'un katedrali olmuştur.²² George Finlay 1850'de küçük bir binası olan Metropolitan Kilisesi'nin Nyssalı Aziz Gregory'e (330-395) ithaf edildiğini belirtmiş ve mimarisine dair ayrıntılı bilgiler aktarmıştır.

1830'da Trabzon Metropoliti olan Konstantios (1830-1879), Metropolitan Kilisesi ile Rum Mektebi'nin küçük ölçekli binalarını, dönemin Avrupa mimarisine uygun daha görkemli yeni binalara dönüştürmek için arayışlara girmiştir. Bu bağlamda mevcut kilise binasının yerine iddialı bir projeye 1863'te daha görkemli bir Metropolitan Kilisesi inşa ettirmiştir.²³ 1923 tarihli nüfus mübadelesi sözleşmesi gereğince Milli Emlak idaresinin kontrolüne geçen kilise binası bir süre askeri depo olarak kullanılmıştır. 1932'de açılan Trabzon Halkevi'nin kültür ve sanat etkinliklerine uygun bir mekân olmaması nedeniyle 1939'da yeni bir bina yapımı için arsa arayışına girilmiştir. Bu arayışlarda ortaya koyulan önerilerden biri de mevcut kilisenin yıkılarak yerine Halkevi binası yapılması tartışmaları olmuştur.²⁴ Bu tartışmaların uygulamaya yansımaları, Trabzon Belediye Meclisi'nin 1943-1944 döneminde alınan yıkım kararıyla somutlaşmıştır. Meclisin 1943-1944 Yılı Mesai Raporunda; kilisenin tahliye edilmesi kararlaştırılmış,²⁵ yerine gazino binası yapılmak üzere 1945 yılında binanın yıkımı gerçekleştirilmiştir.²⁶ Üç yıl süren gazino inşaatı 1948'de tamamlanmış ve yeni mekân, Şehir Kulübü tarafından kiralanmıştır.²⁷ Şehir Kulübü tarafından kullanılmakta olan gazino binası da 1963'te dinamitle yıkılmıştır.

Trabzon Rum Mektebi ve Metropolitan Kilisesi (1910'lar)

²¹ <https://pontosworld.com/index.php/pontus/churches/224-saint-gregory-of-nyssa-trebizond> (Erişim tarihi: 07. 06. 2021)

²² Özhan Öztürk, Karadeniz Ansiklopedik Sözlük, III. Cilet, Çağın Matbaacılık, İstanbul, 2005, s. 895-896.

²³ Anthony Bryer-David Winfield, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topografyası*, Çev. İsmail Köse, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2020, s. 435-437.

²⁴ *Yeni Yol*, 24 Ağustos 1939. Trabzon Halkevi binası yapımı için 1939'da meydana gelen arsa arayışı sırasında Kemer kaya'daki Metropolitan Kilisesi'nin mekânı da önerilen yerler arasındadır. Bu arayışta Şeref Ziya, Kemer kaya Kilisesi'nin yıkılarak yerine Halkevi binası yapılması teklifinin, uygulanması halinde "katmetli bir inkişaf" olacağını ifade etmiştir.

²⁵ *Trabzon Belediye Meclisi Zabıtları (TBMZ)*, (1943-1944 Yılı Mesai Raporu), 10.10.1944 Tarihli İçtima

²⁶ Metropolitan Kilisesi'nin yıkılış tarihine dair çeşitli kaynaklarda yanlış tarihler verilmiştir. Bunlardan birinde, 1930'da dinamitlendiği

2. Trabzon Metropoliti Konstantios Karaopoulos'un Çarlık Rusya'sına Yaptığı Gezi

1798-1830 yılları arasında görev yapan Trabzon Metropoliti Parthenios'un ölümü üzerine metropolit olan Konstantios Karaopoulos, bu görevi 1879 yılının Nisan ayında Kurios'taki vefatına kadar sürdürmüştür.²⁸ Metropolit Konstantios göreve geldikten sonra bir yandan Trabzon'daki Rum Metropolitan Kilisesi'nin ihtiyaçlarını gidermeye çalışırken, öte yandan Trabzon Rum cemaatine ait 1682'de hizmete açılmış Rum Mektebi'nin müstakil ve yeni bir binaya taşınması için arayışlara girmiştir.

Projesi, Rum Mimar Kakulidis tarafından, Antik Yunan ve Antik Roma dönemine ait neoklasik tarzda projesi çizilen²⁹, üç katlı ve büyük ölçekli yeni bir okul binasının yapılması için ciddi miktarda para gerekmekteydi. Bu ihtiyacın bir kısmı yerel imkânlarla karşılanabilecek olsa da asıl meblağın temini için daha kapsamlı bir yardım kampanyasına ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine, eğitim-öğretim de dâhil olmak üzere Rum cemaatinin bütün hizmetlerinin yetkilisi ve sorumlusu konumunda bulunan Metropolit Konstantios Karaopoulos, çözümlü, Rus Çarı II. Aleksandr'ı ziyaret edip ondan gerekli izni aldıktan sonra Rus Ortodokslarından yardım toplamakta bulunmuştur. Zira bir yandan Rusya topraklarında çok sayıda Karadenizli Rum'un yaşamasının yanı sıra diğer yandan Rus halkının büyük çoğunluğunun Ortodoks olması da metropolitin bu ziyaretten eli boş dönmeyeceğine dair önemli iki gerekçeydi. Öte yandan; Rus Çarlığı'nın Panslavist politikaları çerçevesinde Moskova Ortodoks Patrikhanesi'nin Fener Patrikhanesi ile olan rekabeti göz önünde bulundurulduğunda, Fener'e bağlı Trabzon Metropoliti'nin Rus Çarı'nı ziyaret edecek olmasının, Çar'ın etki alanını genişletme çabasına hizmet edecek bir durum olduğu açıktır. Dolayısıyla Rus Çarı II. Aleksandr'ın bu ziyareti kendi çıkarlarına uygun bulduğuna kuşku yoktur. Trabzon Metropoliti Konstantios Karaopoulos, bu düşüncelerle 1858 yılında Rusya gezisine çıkarak Rus Çarı II. Aleksandr'ı ziyaret etmiştir.³⁰

3. Trabzon'dan Rus Çarı'na Hediye Olarak Götürülen El Yazması Eser

Trabzon Metropoliti Konstantios Karaopoulos'un Rus Çarı'nı ziyareti ve bu ziyarette ona hediye ettiği el yazması eser hakkında bilgiye, Arkeolog Prof. Dr. Uspenski 1917 yılında yayımladığı bir

(<https://pontosworld.com/index.php/pontus/churches/224-saint-gregory-of-nyssa-trebizond> (Erişim tarihi: 07. 06. 2021) belirtilirken diğer bir kaynaktan "1963'te yol yapmak uğruna dinamitlenerek yok edilmiştir" bilgisi verilmiştir. (Öztürk, a.g.e., s. 896.).

²⁷ *Halk*, 5 Mayıs 1948.

²⁸ Chrysanthos Philippides, "He Ekklesia Trapezontos", *Arheion Pontou*, 4-5, Estia Typographeion, Athenai, 1933, s. 640-641. Hrisantos'un Trabzon Kilisesi adlı Yunanca kitabından çeviri yaparak bu yazıya katkıda bulunan Rize RTE Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Görevlisi Hatice Tuğba Akdoğan Akbulut'a teşekkür ederim.

²⁹ Özsüer, *Trabzon Rum Mektebi*, s. 83.

³⁰ Philippides, He Ekklesia Trapezontos, s. 622-623; Θ. Ι. Успенского, "Трапезунтская рукопись въ Публичной Библиотекаѣ", *Извѣстія Академіи Наукъ*, 1917, s. 719.

makalede yer vermiştir.³¹ Uspenski'ye göre, 1858'de³² Rus Çarı II. Aleksandr tarafından kabul edilen Metropolit Konstantios, Trabzon'dan getirdiği bir el yazması eseri Çar'a hediye etmiştir.³³ Eser, büyük bir ihtimalle Komnenos Krallığı'nın kütüphanesindeki kitaplar arasından seçilmiştir. İncil'den bazı ayetleri de içeren 15 sayfalık bu Rumca el yazması eser, parşömen üzerine yazılmış olup 37 x 44 cm ebadındadır. Altın bezemeli olan eser, İncil'den kimi sahneleri resmeden çok sayıda minyatürü de içinde barındırmaktadır.

Rus Çarına hediye edilen el yazmasının dikkate değer en önemli özelliği, içeriğinin, Trabzon Rum Devleti ile Anadolu Selçuklu Devleti arasında yaşanan savaşlardan bir kısmını konu almış olmasıdır. Savaşa tanıklık etmiş olan bir Rum tarafından kaleme alındığı sanılan eser, XIII. yüzyıla aittir. Söz konusu el yazması eserde Trabzon Rum Devleti Kralı Andronikos Gidos'un³⁴ Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat'ın (1220-1237) oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) ile yaptığı savaşta "muhteşem" galibiyeti anlatılmaktadır. Bilindiği gibi Sultan I. Alaaddin Keykubat Erzincan'da iken Trabzon Rum Devleti'nin Selçukluların elinde bulunan Karadeniz kıyılarını yağmaladıklarını haber alınca oğlu II. Gıyasettin Keyhüsrev komutasındaki bir orduyu Trabzon'un fethine göndermişti. Batıdaki Zağnos ve doğudaki Tabakhane vadileri üzerinden hareketle Trabzon surlarını kuşatmış olan Mübârizüddin Ertokuş kumandasındaki Selçuklu ordusu,³⁵ günlerce yağın yağmur, şiddetli rüzgâr ve vadilerde meydana gelen yoğun sel³⁶ nedeniyle ağır kayıplar vermişti. Yaşanan bu doğal felaketin yarattığı karmaşa nedeniyle Gıyâseddin Keyhusrev Rumlar tarafından esir alınmıştı.³⁷

Uspenski'nin aktardığına göre, dönemin mistik ruhunu da yansıtan eserde, Komnenos ordusu ile Selçuklu ordusu arasında yapılan ve Selçukluların yenildiği savaş sonunda "Müslümanlar için utanç verici" bir antlaşma yapılmıştır. Sultan I. Alaaddin Keykubat, bu "utanç verici" antlaşmayı imzalamakla kalmamış, Kral Andronikos Gidos'a bir miktar Arap Atı verdiği gibi her yıl değerli hediyeler de

göndermeye başlamıştır. Yine bu Rum el yazmasındaki bilgiye göre, Selçuklu Türklerine karşı elde edilen bu zafer, Trabzon'da Hristiyanlığın kurucusu ve koruyucusu olduğuna inanılan Aziz Yevgeni'ye (Aziz Eugenios)³⁸ adanmış ve Sultan Alaaddin'den elde edilen ganimetlerden bir kısmı onun "cemaatini" temsil ettiği düşünülen Bogoroditsi Zlatoglavoy (Altın Hareli Meryem Ana) Metropolitlik kilisesine hediye edilmiştir.

Uspenski'nin verdiği bilgiye göre, Rus Çarı'na hediye edilmiş olan minyatürlerle süslü bu 15 sayfalık el yazması eser, bir kitabın yalnızca bir parçasıdır. Zira bu kitabın diğer sayfaları, daha sonraları Papadopulo-Kerameus tarafından Trabzon'dan Rusya'ya götürülmüş ve Halk Kütüphanesine satılmıştır. Uspenski'nin verdiği bu bilgiden hareketle, XIII. yüzyılda bir Rum tarafından yazılmış³⁹ ve içinde Trabzon Rum Devleti Kralı Andronikos Gidos ile Anadolu Selçuklu Devleti arasındaki mücadelenin anlatıldığı kitabın bir araya getirilerek bütünlleştirilmiş olduğu söylenebilir.

Burada başka bir hususa daha değinmek gerekir ki o da Uspenski'nin söz konusu el yazması eser için "büyük bir olasılıkla Konstantinopolis Komnenoslarının kütüphanesine ait" olduğunu belirtmesidir. Uspenski burada, İstanbul'un 1204'te Latinler tarafından istila edilmesi üzerine Bizans hanedanı üyelerinin İstanbul dışına çıkmış olduklarını, Komnenos hanedanı mensuplarının da Gürcistan'a sığındıktan sonra aynı yıl Trabzon Rum Devleti'ni kurduklarını göz ardı etmiş gözükmektedir. Zira Kral Andronikos Gidos dönemi olaylarını içeren kitabın Komnenos hanedanının İstanbul'dan çıktığı tarihten yaklaşık 20 yıl sonra meydana gelen gelişmeleri kapsamaması mümkündür. Dolayısıyla Uspenski'nin, el yazması eserin "Konstantinopolis Komnenoslarının kütüphanesine ait olduğu" yorumu, tartışmaya açık bir husustur.

³¹ Успенского, Трапезунтекая рукопись въ Публичной Библиотека, s. 719-726. Ekte tam metnine yer verdiğimiz makalenin Türkçe çevirisini yapan değerli dostum Necmettin Abilyondu'ya müteşekkirim. Prof. F. İ. Uspenski, 1894'te İstanbul Rus Elçiliği bünyesinde kurulan İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü'nün I. Dünya Savaşı başlangıcında Osmanlı ile Rusya'nın diplomatik ilişkilerinin kesilmesine kadar müdürlüğünü yapmıştır. (Fatih Ünal, *Ruslar Bizans'ın Peşinde*, İlgü Kültür Sanat, İstanbul 2015, s. 25-30, 194.) 1916-1918 yıllarında yaşanan Rus işgali sırasında Trabzon ve çevresinde bilimsel araştırmalar yapmak üzere Rus Bilimler Akademisi tarafından görevlendirilen heyetin başkanı olarak görev yapmıştır. Bu süre içinde Trabzon'daki camiye dönüştürülmüş kiliselerde kazılar yapmış, Trabzon kütüphanelerinde bulunan el yazmaları ile bazı arkeolojik eserleri Rusya'ya götürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Veysel Usta, "Rus Bilimler Akademisi Heyeti Tarafından İşgal Yıllarında Trabzon'da Yapılan Çalışmalar ve Rusya'ya Götürelen Eserler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S: 153, Aralık, 20024, s.11-24.

³² Konstantios Karaopoulos'un 1858'de Rusya'ya yaptığı yardım toplama gezisi, 1913'ten Milli Mücadele Dönemi'ne kadar Trabzon Metropoliti olarak görev yapan Hrisanthos Filippides'in kitabında da yer almaktadır. Kitapta bu gezi; "Trabzonlu Konstantios, başış toplama yoluyla Trabzon'daki Metropolit Tapınağı'nın büyüülmesine ve okul binasının yapımına yardım toplamak için 1858 yılında Rusya'ya görevlendirildi. Burada, bütün Rusya'nın lideri olan Çar II. Aleksandros'a hediye sundu" olarak aktarılmıştır. Philippides, He Ekklesia Trapezontos, s. 622-623.

³³ Philippides, He Ekklesia Trapezontos, s. 622.

³⁴ Uspenski'nin yazısında adı Andronik Gid olarak verilen bu kişi, Trabzon Rum Devleti Kralı Andronikos Gidos (1222-1235)'tur. Bkz. İbrahim Telliöğlü, *Komnenosların Trabzon Hakimiyeti Trabzon Rum Devleti (1204-1461)*, Serander Yayınları, Trabzon, 2009, s. 41. Uspenski'nin tanıttığı söz konusu el yazması eserde geçen savaş hakkında Uspenski Trabzon Tarihi adlı kitabında ayrıntılarıyla söz etmiş; Selçuklu ordusu karşısında oldukça zor durumda kalan Andronikos'un, aynı zamanda Metropolithane vazifesi de gören Altınbaşlı Meryemana Kilisesi'ne kapanarak dua ettiğini ve bu duanın kabul görmesi üzerine de savaşı kazandığını aktarmaktadır. F. İ. Uspenski,

Trabzon Tarihi, Çev. Enver Uzun, Eser Ofset, Trabzon 2003, s. 59-65. Murat Keçiş ise 1223 tarihinde meydana gelen bu savaşta Selçuklu ordusunun yenilgisinin Trabzon Rumları tarafından St. Eugenios'un yardımına bağlandığını belirterek Trabzon Rum Devleti'ne karşı savaşan ve esir düşen Selçuklu ordusunun komutanının Gıyaseddin Keyhüsrev olduğunu belirtmektedir. Murat Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1461)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s. 64. Bu konuyu daha sonra müstakil olarak ele alan bir çalışması için bkz. Murat Keçiş, "Türkiye Selçuklularının 1223 Yılında Trabzon Üzerine Düzenledikleri Sefer Hakkında Yeni Bir Kaynak ve Bazı Yeni Bilgiler", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Spring/Bahar, 2012-Issue/Sayı 28, s. 40-55; İbrahim Telliöğlü da Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ın oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i, Komnenos başkentini (Trabzon) almakla görevlendirdiğini ifade etmektedir. Telliöğlü, *Trabzon Rum Devleti*, s. 43.

³⁵ Faruk Sümer, "Keykubat I", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, s. 358-359.

³⁶ William, Miller, *Son Trabzon İmparatorluğu*, Çev. Nurettin Süleymanlı, Heyemola Yayınları, İstanbul, 2005, s. 15-17.

³⁷ Sümer, "Keykubat I", s. 358-359.

³⁸ Roma İmparatorlarından Diokletianos (284-305) döneminde Hristiyanlara karşı uygulanan baskılar nedeniyle bölgenin ilk Hristiyan azizi olarak kabul edilen Aziz Eugenios ve öğrencileri Trabzon'un güneyindeki yüksek dağlara sığınmışlar, ancak bir süre sonra yakalanarak öldürülmüşlerdir. Bu olaydan sonra bölge Hristiyanları arasında ciddi bir Aziz Eugenios Kültü oluşmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Keçiş, "Ortaçağ Trabzon'unda Aziz Eugenios Kültü", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, Ed: Şenol Saylan-Betül Saylan, C:II, Trabzon Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2016s. 1243-1251. Trabzon'da Aziz Eugenios Kültü'nün çıkışı ve gelişmesiyle 1204'te Trabzon Rum Devleti'nin kurulmasından sonraki süreçte yeniden canlandırılması hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Bryer, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri*, s.319-323.

³⁹ Uspenski, eseri yazan Rum'un Trabzon'un aristokrat sınıfına mensup biri olduğunu belirtmektedir. Bkz. Uspenski, Трапезунтекая рукопись въ Публичной Библиотека, s. 57.

EKLER

Ek 1:Halk Kütüphanesindeki Trabzon El Yazması*

Halk Kütüphanesinin arşiv belgelerinde kayıtlı olan ve seçilmiş İncil ayetlerini içeren Rumca elyazması, Trabzon Metropolit Konstantin tarafından Çar II. Aleksandr'a 1858 yılında hediye edilmişti. Kütüphane kataloğunda 69 numara ile kayıtlı olan elyazmasının dönemi XII. yüzyıl olarak kaydedilmişti. Bu hediye, oldukça ilginç bir olayın gerçekleşmesine neden olmuştu. II. Aleksandr bu hediye vesilesiyle, Metropolitliğe ait din adamlarının, Trabzon'da kilise ve okul yapılması için Rusya'da yardım toplamalarına izin vermiştir. Günümüzde bu kilise, Metropolitlik binası olarak kullanılmakta olup aynı zamanda erkek ve kız kolejleriyle birlikte şehir ilkokulunu da içinde barındırmaktadır. Şimdi bu olayı değerlendirdiğimizde anlaşılacağı üzere, Rusya'da toplanan yardımların bu çok önemli iki eserin yapımında ne kadar önemli yer tuttuğunu ortaya koymaktadır. Bu Rum Metropolitlik kilisesi ve içindeki okul, Rusya açısından çok büyük öneme sahip bulunmaktadır. Trabzon hediyesinin başlıca önemi, elbette yalnızca bu değildir. Trabzon elyazmasının değeri, eserin parçalarından oluşan ve ona eklenmiş, oldukça eski ve tarihi sayfaları içermesinden kaynaklanır. Bunların tarihi, VIII. yüzyıla olmasa bile en azından IX. yüzyıla kadar inmektedir. Kutsal günlerde okunan İncil'den seçilmiş ayetlerden oluşan bu eklenmiş bölümün özelliği, altın tonunun görkemi ve zenginliğiyle fark edilen minyatürlerle ustaca bezenmiş ve sanatsal bir yaratıcılığa sahip olmasıdır. Burada altını çizmek gerekir ki, bu süslemeler özel biri için sipariş edilmiş ve yapılmıştır. Halk kütüphanesinde 21 ve 21a numarasıyla kayıtlı olan bu sayfalar 1902 yılında Papadopoulos-Kerameus'dan satın alınmıştır. Elyazmalarına eklenmiş minyatürlerden oluşmuş kodeksin bu çok değerli bölümlerinin Komnenos kral kütüphanesine ait olduğunu, ya da IV. Haçlı seferi sırasında İmparatorluğun dağılmasının ardından Trabzon'a geçmiş veya Trabzon İmparatorluğunu kurmuş Komnenos ailesinin üyeleri tarafından Konstantinopol'den çıkarılmış olduğunu düşünmek gerek. Metropolitlikte bulunan minyatürle süslü sayfaların hepsi Rus Çarı'na hediye edilmemişti. Papadopoulos-Kerameus tarafından, Trabzon'dan çok sonraları çıkarılmış ve Halk kütüphanesine satılmıştı. Bu elyazmasının daha başka bölümlerinin Metropolitlikte ya da şahıslarda bulunabileceğini bilmek gerekir. Halk kütüphanesinde korunan bu eserin, Trabzon için sanatsal ve tarihi açıdan büyük öneme sahip bulunduğu ve Trabzon'daki yerel Rum halkına mutlaka tanıtılmasının gerekli olduğu düşüncesindeyiz.

Konstantinopolis Komnenoslarının saray kütüphanesiyle ilgili sorunu henüz açıklamaktan uzağız. Bu kütüphanedeki eserlerin hepsi kaybolmamış. Yakın zamanlarda Konstantinopolis'in Seralskiy kütüphanesinde bulunmuş olan resimli İncil¹ bu duruma kanıt oluşturmaktadır. Trabzon elyazması bizi, Komnenosların kütüphanesine de götürmektedir. Bu değerli eserde, XIII. yüzyılın ilk çeyreğine ait Trabzon'da yaşanan önemli siyasi olayların nedeni hakkında oldukça anlamlı bilgiler bulacağız.

Trabzon İmparatorluğu'nun kuruluşunun ilk amaçlarından biri, imparatorluk topraklarını Selçuklu Türklerinden korumaktır. Hıristiyan halkların bu zorlu düşmanla yaptıkları savaşta başlıca görevleri, Trabzon'u korumaktır. Ancak, savunulmanın yalnızca toprak olmadığını burada belirtmek gerekir. Bu savaşın önemini dünyada ilk belirten Fallmerayer² olmuştur. Oldukça yeni belgeler olan Afon'daki kutsal Dionisiya manastırındaki elyazmalarının ışığında, Kral Andronikos Gidos'un (1222-1235) Sultan Alaeddin'e karşı kazandığı zaferi çok parlak bir başarı olarak sunmuştur. Bu elyazmalarının yazarının bu ruh hali, kendisinin de Trabzonlu bir Hıristiyan olmasının yanı sıra, çağın mistik şartlarına da uygundur. Müslümanlara karşı kazanılan bu şanlı zafer, Metropolitlik kilisesindeki Meryemana suretinin mucizesine ve Aziz Eugenios'un İmparatorluğu koruma ve kollamasına atfedilmiştir.

Bu bölgeye sahip olmak birincil derecede önemi haiz olmakla birlikte, zamanın karakteristik dini bakış açısından da bizdeki elyazmaları ayrı bir önem arz etmektedir. Şimdi, bu zaferden sözeden birkaç satıra dönelim. Müslümanlar için utanç verici bir barış yapılmıştı. "Sultan, Konya'ya gelerek barış antlaşmasındaki şartları onaylamakla kalmadı, bunun yanı sıra Kral Andronikos Gidos'a Arap atları da hediye etti ve her yıl değişik değerli hediyeler göndermeye başladı. Aziz Eugenios'un harikaları her yerde ortaya çıkıyor, her yıl cömertçe paralar dağıtılıyordu. Çar da Meryem Ana ve İsa'ya karşı görevlerini yerine getirirken, Meryem Ana ve kucağındaki Tanrı'nın oğlu İsa efendimizi değerli mücevherlerle beziyordu. Aziz ve Yüce Meryem Ana tapınağı için yapılmış birçok altın tasvirlerle süslenmiş, seçilmiş ayetlerden oluşan mükemmel İncil kodeksinin son sayfasında diğer hediyeler kaydedilmişti. Kral da Yüce Eugenios'un cemaatine içten ve sıcak duygularla yaklaşmış Manastıra hem arazi, hem de paralar vererek yakınlık gösterdi.³

Kral Andronikos Gidos, Konya Sultanı'ndan ele geçirilen ganimetlerin bir kısmını Panagia Khrisokephalos Virgin (Altın Haleli Meryem Kilisesi) Metropolitlik kilisesine hediye etti. Böylelikle Trabzon'un şimdiye kadar birçok sarsıntılara maruz kalmasına rağmen, İncil ayetlerinin çok değerli kitabı (kodeksi) Metropolitlikte korundu. Biz, Halk Kütüphanesindeki Trabzon elyazmasının, Andronikos Gidos'un Konya Sultanına karşı kazandığı zaferi anlatan menkıbelerinin bulunduğu bölümün de Metropolitliğe hediye edildiğini düşünüyoruz. Ve de büyük bir olasılıkla Konstantinopolis Komnenoslarının kütüphanesinden olduğunu tahmin ediyoruz.

* Bu makale; F.İ. Uspenski tarafından 22 Mart 1917'de Tarih Bilimleri ve Filoloji bölümündeki konferansta sunulmuş olup Rus Bilimler Akademisi Bülteni'nde (1917) yayımlanmıştır. Bu makaledeki dipnotlarla Uspenski'nin makalesinin çevirisindekilerin karışmaması için çeviri metninin dipnotları yeniden bir (1) rakamıyla başlatılmıştır. Çeviri metninin gözden geçirilmesindeki katkıları için KTÜ Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü Arş. Gör. Dr. Orçun Alpay'a teşekkür ederim.

¹ *İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü Bülteni*, Cilt X.

² Jacob Philipp Fallmerayer, *Geschichtedes Kaiserthumsvon Trapezunt*, Verlagvon Anton Weber, München, 1827.

³ Papadopoulos-Kerameus, Petersburg Üniversitesi Tarih-Filoloji Fakültesi notları. Trabzon İmparatorluğu tarihi kaynaklarından derleme, s. 131. *Pontos Historiae Trapezuntini* olarak da basılmıştır. Petropol, 1897.

Şimdi de elyazmalarının sanatsal özelliklerine değinelim. Her şeyden önce belirtelim ki, şimdi bizi ilgilendiren gerçek sorun, bu elyazmalarının bazı kiliselerde korunmuş olan kilise yazıları üzerindeki etkileridir.

Elyazması, yalnızca parşömen kâğıdına yazılmış 15 sayfada verilmiştir. Uzunluğu 44 cm, genişliği 37 cm.dir. Minyatürler, her sayfada zengin altın fonla kaplanmıştır. Bazı sayfalarında, ön ve arka yüzlerinde de minyatür bulunmaktadır. Tasvirlerin ana özelliği; fonun koyu altınla kaplanmış olmasıdır. İncil yazarı yüksek bir yerde oturmaktadır.. Minyatür sanatçısı, İncil kodeksinde yer alan analog tasvirlerinde bütün hünerini göstermiş. Yuhanna ile bağlantılı yapılan ejderha betimlemesinde figürün kuyruğu yukarıda kalmaktadır. Diğer İncilcilerde Marko'nun kılıcının sapı altta, Matta'nınkinin ise sapı yukarıda kalan kılıç üzerinde gösterilmiştir. İncil yazarlarının dışındaki başka korunmuş sayfalarda;

1-Diriliş, Paskalya

2-Kana'da Düğün. İki hadiseden oluşur: a- Misafirler ve Meryemana ile birlikte Hz. İsa b- Mucizevi bir sopa aracılığı ile suyu şaraba çevirme. Meryemana ve misafirler şaşırır.

3-İsa ve havariler

4-Yıkanma (arınma). Ayakların yıkanması

5-Mezarın yanında. İki kadın ve melek

6-Mezardaki duruş. Mezar ve iki kadın (iki sahne şeklinde)

7-Son Akşam Yemeği. İsa yaslanmış. Havariler masanın başında yarım daire şeklinde toplanmış ellerini yıkıyor. Bu minyatür, gerçek bir anıttan üretilmiştir.

8-İsa'nın onun boş mezarına gelen kadınlara görünmesi. İki palmiye arasındaki sahne.

9-Komünyon.

10-Çile çekenlerin olduğu minyatürün sadece en alt kısmı sağlam kalmıştır. Bu minyatürü burada göstermeyi uygun gördük.

11-Vaftiz. İsa Ürdün'de ve üzerinde Tanrı'nın eli. Üç melek kıyıda. Yuhanna, altın fon üzerinde hareler içinde.

Sanatçı tarafından tamamlanmamış üç minyatürden de bahsetmek gerekir. Sanatçının, yalnız silüetleriyle betimlediği bu minyatürler tekrarlanır. Bunun kodeksimizde özel bir yeri yoktur.

Belirtmek gerekir ki, biz minyatürlerin sanatsal ayrıntılarına girmeyi düşünmüyoruz. Bize göre, elindeki imkanlar doğrultusunda bu konuyla ilgilenmek isteyenler Trabzon'daki kilise yazılarının çözümüyle ilgili olarak, Trabzon'da olanlarla bizim elimizdeki eseri sanatsal açıdan diğer verilerle birlikte mutlaka karşılaştırmalı. Biz, Trabzon'a dair bazı verilerle ilgili olarak iki amaç güttük. 1-Elyazmalarının, gelecekteki araştırmalar için kolaylık oluşturmasını. 2- Bu elyazmalarındaki minyatürlerin, bazı Trabzon kiliselerinin duvarlardaki fresklere olan etkisini ortaya koymak.

Ekte iki tablo sunulmuştur.

17 Mart 1917

F.İ. Uspenski

Ek 2: Uspenski'nin "Halk Kütüphanesindeki Trabzon El Yazması" adlı makalesinin ilk sayfası

Извѣстія Академіи Наукъ. 1917.
(Bulletin de l'Académie des Sciences).

**Трапезунтская рукопись въ Публичной
Библіотекѣ.**

Ө. И. Успенскаго.

(Доложено въ засѣданіи Отдѣленія Историческихъ Наукъ и Филологіи 22 марта 1917 г.).

Какъ значится въ архивныхъ матеріалахъ Публичной Библіотеки, въ 1858 г. императору Александру II была поднесена трапезунтскимъ митрополитомъ Констанціемъ греческая рукопись, содержащая избранныя евангельскія чтенія. Рукопись принадлежитъ по времени написанія къ XII в. и помѣчена въ каталогѣ библіотеки № 69. Весьма любопытно, что мотивомъ къ поднесенію послужило данное Александромъ II разрѣшеніе произвести уполномоченнымъ митрополіей духовнымъ лицамъ сборъ въ Россіи денежныхъ средствъ на построеніе въ Трапезунтѣ собора и городского училища. Этотъ сборъ служить въ настоящее время каедрой митрополіи, а городскимъ училищемъ должно почитаться то учебное заведеніе, которое совмѣщаетъ въ себѣ мужскую и женскую гимназіи, первоначальное городское училище и другія школы и которое носитъ довольно притязательное имя *Φροντιστήριον*. Само собой разумѣется, было бы въ настоящее время умѣстно поставить вопросъ о томъ, какъ удачны были произведенные въ Россіи сборы и насколько русскія средства участвуютъ въ созиданіи двухъ наиболее національныхъ и важныхъ во всѣхъ отношеніяхъ памятниковъ: греческой каедральной церкви и фронтистирія.

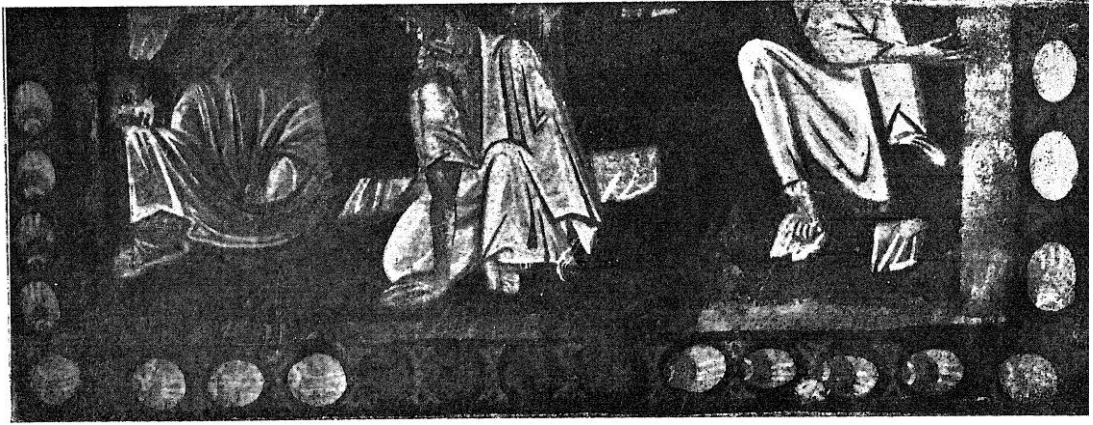
в. д. ч. 1917

— 719 —

Ek 3: El yazması eserdeki resim (1)

Ek 4: El yazması eserdeki resim (2)

KAYNAKÇA

1-İnternet Kaynakları

<https://pontosworld.com/index.php/pontus/churches/224-saint-gregory-of-nyssa-trebizond> (Erişim tarihi: 07. 06. 2021).

Σαλβάνου Αιμιλία, *Φροντιστήριο Τραπεζούντας*, http://www.ehw.gr/asiaminor/Forms/fLemmaBody_Extended.aspx?lemmaID=6622 (Erişim tarihi: 24.01.2021).

2-Gazete ve Zabıtlar

Yeniyol, 24 Ağustos 1939.

Halk, 5 Mayıs 1948.

Trabzon Belediye Meclisi Zabıtları (TBMZ), (1943-1944 Yılı Mesai Raporu).

3-Kıtap ve Makaleler

Akdoğan, Hatice Tuğba, “Türk Literatüründe Değerlendirilmemiş Bir Kaynak: Trabzon Metropolit Hrisantos’un Trabzon Kilisesi Adlı Kitabı”, *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon’da Dini Hayat Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, Ed: Şenol Saylan-Betül Saylan, C:II, Trabzon Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2016, s. 1321.

Albayrak, Hüseyin, *Trabzon Millî Eğitim Tarihi*, C:1, Trabzon Valiliği, İstanbul, 2008.

Bryer, Anthony-Winfield, David, *Karadeniz’in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topografyası*, Çev. İsmail Köse, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2020.

Keçiş, Murat, “Ortaçağ Trabzon’unda Aziz Eugenios Kültü”, *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon’da Dini Hayat Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, Ed: Şenol Saylan-Betül Saylan, C: II, Trabzon Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2016, ss. 1243-1251.

Keçiş, Murat, “Türkiye Selçuklularının 1223 Yılında Trabzon Üzerine Düzenledikleri Sefer Hakkında Yeni Bir Kaynak ve Bazı Yeni Bilgiler”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Spring/Bahar 2012-Issue/Sayı 28, s. 40-55.

Keçiş, Murat, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1461)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.

Miller, William, *Son Trabzon İmparatorluğu*, Çev. Nurettin Süleymanlı, Heyemola Yayınları, İstanbul, 2005.

Öksüz, Hikmet-Usta, Veysel, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu Hayatı, Haturatı, Trabzon’un Yakın Tarihi ve Yassıada Mektupları*, Serander Yayınları, Trabzon, 2018.

Özsüer, Esra, *Trabzon Rum Mektebi, Doğu’nun Deniz Feneri*, Libra Kitapçılık, İstanbul 2019.

Öztürk, Özhan, *Karadeniz Ansiklopedik Sözlük*, III. Cilt, Çağın Matbaacılık, İstanbul, 2005, s. 895-896.

Philippides, Chrysanthos, *He Ekklesia Trapezountos*, Arheion Pontou, 4-5, Estia Typographeion, Athenai, 1933.

Somel, Selçuk Akşin, "Cemaat Mektepleri ve Yabancı Misyoner Okulları", *Osmanlı Uygarlığı I*, Haz. Halil İnalçık-Günsel Renda, Kültür Bakanlığı, İstanbul 2003, s. 387.

Sümer, Faruk, “Keykubat I”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 24, ss. 358-359.

Tellioglu, İbrahim, *Kommenoların Trabzon Hakimiyeti Trabzon Rum Devleti (1204-1461)*, Serander Yayınları, Trabzon, 2009.

Uspenski, F. İ., *Trabzon Tarihi*, Çev. Enver Uzun, Eser Ofset, Trabzon, 2003.

Usta, Veysel, “Rus Bilimler Akademisi Heyeti Tarafından İşgal Yıllarında Trabzon’da Yapılan Çalışmalar ve Rusya’ya götürülen Eserler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S: 153, Aralık 20024, ss.11-24.

Ünal, Fatih, *Ruslar Bizans’ın Peşinde*, İlgî Kültür Sanat, İstanbul, 2015.

Üre, Pınar, “Bizans Geçmişi, Rus Mevcudiyeti: Rus Arkeoloji Enstitüsünün Birinci Dünya Savaşı Sırasındaki Trabzon Keşif Gezisi”, *Bizans’ın Öteki İmparatorluğu: Trabzon*, Ed. Antony Eastmond, Koç Üniversitesi, İstanbul, 2016, s. 217-238.

Успенскаго, Ф. И. “Трапезунтская рукопись въ Публичной Библиотекѣ”, *Извѣстія Академіи Наукъ*, 1917, ss. 719-726.

EXPENDED ABSTRACT

The Ottoman Empire granted the spiritual representatives of the non-Muslim communities it contains the right to govern their communities. Religious and legal services of the congregations, as well as educational and educational services, fell under the duties and jurisdiction of the religious authority. In this context, both religious and educational services of Greeks and Armenians belonging to non-Muslim Ottoman communities living in Trabzon Province were carried out by the spiritual leaders of the communities. Activities carried out in this way during the Ottoman classical period tended to develop rapidly from the first quarter of the 19th century. In this process, besides the rapid spread of the ideas of nationalism that emerged with the French Revolution, the Industrial Revolution also had a serious impact. This process, which started with the Treaty of Küçük Kaynarca in 1770, increased the activity of the Trabzon Port. After the Russians gained the opportunity to do free trade in the Black Sea with the Edirne Treaty of 1829, other European countries, especially England, started to benefit from trade freedom. The process, which brought along the fact that Trabzon Port became one of the centres of international transit trade, caused the Greeks of Trabzon both to articulate with European countries and companies producing industrial products and to become rich rapidly.

As a result of the aforementioned searches, the Greek School established in Trabzon in 1682 and the Agios Grigoros Church, which became the cathedral of Trabzon in 1665, have come to the fore to have new venues that will enable them to operate in a more convenient building. In this context, after Konstantios Karaopoulos became the Greek Metropolitan of Trabzon (1830-1879), efforts were started to renovate both the Metropolitan Church and the Greek School building. For this renovation, it was decided to collect aid from the Greeks living in the Russian Tsardom, in addition to the financial contributions of the Greeks from Trabzon and the Fener Patriarchate. For this reason, Konstantios Karaopoulos, who planned a trip to Russia, visited Russian Tsar Alexander II and requested permission from him to collect aid in the Tsardom. During this visit in 1858, Konstantios presented a 15-page manuscript that he brought from Trabzon to the Tsar. Written in Greek by a Greek Cypriot from Trabzon and subject to Prof. F. I. Uspenski's article in 1917, this text describes the struggles between the Greek state of Trabzon and the Seljuks of Turkey during the reign of King Andronikos Gidos (1222-1235). The manuscript, which was written by a Greek from Trabzon who witnessed the aforementioned siege and decorated with gold miniatures, gives information about the campaign organized by his son Gıyaseddin Keyhüsrev II (1237-1246) to seize Trabzon, the capital of the Greek State of Trabzon, during the reign of the Seljuk Sultan Alaaddin Keykubat I (1220-1237). While the Seljuk army led by Gıyaseddin Keyhüsrev II was about to besiege the walls and seize the city, it suffered heavy losses due to the heavy rain and storm that fell for a few days. Due to this natural disaster, Gıyaseddin Keyhüsrev II was captured by the armies of the Trabzon Greek State.

The Greek author, who wrote the manuscript but whose name is unknown, states that the King of the Greek State, Andronikos Gidos, who was in a difficult situation due to the siege of the Seljuk army, organized rituals to ask for help from Saint Eugenius, who is believed to be the protector of the Trabzon Greeks. In the text, which also reflects the mystical understanding of Trabzon of the period, the end of the siege and the capture of Gıyaseddin Keyhüsrev II is considered as a miracle of Saint Eugenius. Due to the miracle believed to have taken place, Andronikos Gidos donated land, valuables and a large amount of gold to the Church of the Virgin Mary (Altın Hareli), the baptismal church of the Greek State of Trabzon. The agreement between the Seljuk Sultan Alaaddin Keykubat I and the King of the Greek State Andronikos Gidos, which resulted in the release of Gıyaseddin Keyhüsrev II, was evaluated by the Greek author as "shameful for Muslims"; some Arabian horses and valuable gifts received as compensation were accepted as a result of this "defeat".

Various information is given in Seljuk, Byzantine and Arab sources about the siege of the Seljuk army to seize the capital of the Greek State of Trabzon, which is mentioned in this manuscript, which was in the collection of the Public Library in St. Petersburg since 1917. In this article, the Greek manuscript work, which has not been mentioned in the Turkish literature until today and was written from the perspective of a Greek from Trabzon, was tried to be introduced based on Uspenski's article.